

Rudolf Muus

Dikterliv i gamle Kristiania

bokselskap.no
Oslo 2019

bokselskap.no, Oslo 2019

Rudolf Muus: *Dikterliv i gamle Kristiania*

Teksten i bokselskap.no følger 1. utgave, 1932 (Oslo/J. Aass' forlag) og er basert på digital tekstversjon ved Øystein Tvede.

ISBN: 978-82-8319-489-0 (digital, bokselskap.no), 978-82-8319-490-6 (epub), 978-82-8319-491-3 (mobi)

Teksten er lastet ned fra bokselskap.no

Oppdatert: mars 2021

Sann fra Hønefossen

[5] Av og til hørte jeg tale om en viss Sann på Hønefossen, som optrådte som forlegger og delvis som teaterdirektør dersteds. Blandt aktørene var frøken Fredriksen og Harald Otto, som da hedredes ved navnet Jeppe på Hønefossen. Sann spilte komedie med. Nogen år senere flyttet Sann inn til Oslo og jeg fikk anledning til å gjøre hans nærmere bekjentskap.

En morgen kalte et brev mig til Sanns «kontor». Jeg blev vist inn i et litet forværelse, hvor fru Sann mottok mig og bad mig sitte ned og vente litt. Så gikk hun inn i et større værelse, egentlig familiens storstue, nu befridd for sitt stasmøblement der var havnet på lånekontoret. Jeg så en høist besynderlig skikkelse sitte ved et litet bord inn mot vinduet og skrive. Det var en lang, mager fyr, ansiktet med de forstyrrede øine og det lurvete, brunlige helskjegg nedover brystet, gjorde et halvbarbarisk inntrykk. Overkroppen var vel utviklet og dannet en tøierlig kontrast til de altfor korte ben. Det var første gang jeg så den store dikter Sven Beltø. Han var hentet hit for å prestere manuskriptet til ukens hefte, og i vinduet stod inspirasjonen i form av en halv flaske finkel. Beltø strevete fremover [6] papiret med sjanglende bokstaver, mens svetten randt ham nedover pannen. Av og til fikk han besøk av fru Sann eller mor Kastut, som hun kaltes, fordi hun var så flink til å kaste ut uvelkomne rykkere; hun skulde påse at manuskriptet skred frem og at ikke finkelen sank altfor hurtig i flasken. Nu slapp dikteren ikke ut før manuskriptet var ferdig og fikk da noen småskillinger med.

En liten stund efter førte fru Sann mig inn i det egentlige kontor, herskapets soveværelse. Kontorstyret bestod av et bord inn mot veggen, bedekket av papirer, mot den annen stod en rød malt seng. Der lå Sann blussen og fæl i ansiktet med katten Amor ved sine føtter. Han hadde et rått, simpelt ansikt med røde, hengende knebler. Hyenen kalte de ham. På bordet foran ham stod en halv akevitt, en flaske øl og en vaskevannsbolle med lapskaus.

Sann reiste sig, hilste på mig og begynte forhandlingene. Under dette kom et kvinnelig bud inn og øste en strøm av kobber og sølvmynt fra sin voksdrukveske på bordet. Sann talte efter, og nu gav han damens hennes andel og skjenket henne en dram. Jeg måtte lese høit for Sann begynnelsen av en bok jeg hadde foreslått ham, og den lot til å virke voldsomt spennende. Fort vekk avbrøt han mig ved å juble: «Storartet! Brillant! – Mange takk, det er nok,» sa han tilsist. Så enedes vi om at jeg skulde levere ham romanen «Loelvans Hemmelighet» i 30 trykkark eller hefter, et for hver uke og motta honorar for hver gang. Jeg beredte mig til å ta avskjed.

Nu blev det banket på døren og tjenestepiken kom inn og meldte at fru Beltø var her og vilde tale med [7] Sann. Hyenen rynket brynene og fremmumlet en ed. Jeg hilste og gikk, Sann kalte sin kone inn fra storstuen og i fellesskap rykket nu ekteparet inn i forværelset, hvor fru Beltø satt. Hun var dårlig klædd og det magre gustne ansikt talte gripende om sorg og sult.

Hun reiste sig og hilste med et trist smil. «Hr. Sann,» sa hun. «De må være så snild å la mig få litt

mynt. – Jeg har hverken melk eller brød til barna idag.»

«Huff, å stelle sig så ille,» lo fru Sann hånlig.

«Det får være som det kan med det,» gjenmælte den annen. «Men vær så snild å la mig få et par kroner av det min mann har til gode.»

«Jeg tror ikke han har noget til gode,» gren Hyenen, «men det blir en sak mellom ham og mig. Med Dem har jeg intet å bestille.»

Han syntes å ville gå inn, men nu drev harmen op i den ulykkelige kone og hun brøt ut: «De burde sandelig ikke gå frem på en sådan måte. De lar mannen arbeide for Dem og gir ham fyll, men snyter ham for lønnen. Han er dårlig nok til å ta imot det. Men jeg skal da få en ennskap på dette.»

«Kom ikke med skandale!» ropte Sann hovent. I samme øieblikk begynte hans kone å være med neseborne, øinene skjøt ild og der gikk en elektrisk skjelven gjennom hennes vevre kropp. Med et fiskekjerringkast for hun inn på fru Beltø, slynget den ene arm fast om henne, rev døren op og kastet henne ut med en virtuositet der gjorde det økenavn hun hadde erhvervet sig, all ære.

«Forbannet tiggerkjerring!» knurret mor Kastut og ektefolkene gikk ganske rolig hver til sitt, som om det [8] passerte var en høist almindelig ting. Ingen sa et ord til poeten om det passerte og selv om man hadde gjort det, vilde det aldri ha falt ham inn å ta til gjenmæle. Han var altfor redd for å miste sin finkelplass.

Jeg, som stod utenfor den åpne dør, var vidne til hele optrinnet og blev høist oprørt.

«Det må være en fin bokhandler å falle i klørne på,» tenkte jeg.

Min nye bok

[9] Jeg tok fatt på skriveriet, boken kom ut og det viste sig hvad ellers pleier å følge mine romaner, den gjorde «veldig» lykke. På kort tid var der tusenvis av abonnenter. En ren sukses! Pengene strømmet inn til Sann. Han og fruene ble fine i klærne, og et smukt pantsatt møblement rykket inn i stasstuen. Det var hentet hjem fra pantelåneren. Men denne plutselig opståtte velmakt gjorde Sann hoven og han undlot gang på gang å betale meg mitt honorar under påskudd av at han hadde lidt store tap. Dette sendte han meg skriftlig bud om, men holdt seg helst vekk når jeg hjemsøkte ham. Til sist ble dette meg for drøit. Jeg tilskrev ham et brev, hvori jeg meldte ham at nu fikk han ikke mere nytt manuskript uten ved å innsende kontant betaling til meg for hver gang. Nu mente jeg han måtte bøie sig. Abonnentene vilde vist ikke opgi den bok, som de var så ivrige efter.

Men jeg måtte nok vente forgjeves på bud fra Sann. Til sist fikk jeg meddelelse fra en venn om at Sann uten videre hadde hatt den frekkhet å la en viss dame fortsette min bok. Jeg skaffet meg et hefte og blev helt forferdet over den medfart boken hadde fått. Noget forbandet tøis på halvannen side og så en oprørende [10] meddelelse om at den smukke, edle heltinne var blitt voldtatt av en kutorvgutt ute på Ekeberg, dermed sluttet dette hefte. Man kan tenke sig hvilken stemning dette satte meg i. Jeg henvendte meg til en sakfører. Om aftenen kom Sann styrtende hjem til meg aldeles fortvilet og fortalte at det omtalte vederstyggelige hefte hadde gjort abonnentene aldeles rasende. Endel av dem var kommet styrtende hjem til ham og hadde under de verste skjeldsord kastet heftene i veggen og sagt at de ikke vilde vite av ham mere. Han bønnfaldt meg om å forsøke å pynte på saken så ikke hans forretning blev ødelagt.

Her var gode råd dyre, men jeg brøt min hjerne. Så fant jeg en utvei. Der blev skrevet et nytt hefte, og heri oplystes at bemeldte heltinne hadde falt og støtt sitt hode og fått et feberanfald, hvori hun hadde drømt alt det sinnsvake tøis som hadde oprørt abonnentene sådan – intet galt var skjedd. Denne meddelelse beroliget abonnentene nogenlunde og boken fortsatte helt ut. Men snart var Sann ute med nye streker, som nødte meg til å avbryte forbindelsen.

Efterpå hørte jeg at det hadde gått så dårlig for Sann at kreditorene påny hadde gjort eksekusjon hos ham.

Men nu kom en ny glansperiode for Hyenen. Han hadde fått fatt i en spennende tysk roman med et smukt, effektfullt billede i hvert hefte. Sann kjøpte forlagsretten for en slikk, og oversettelsen kostet en ren bagatell.

Det var gefundenes Fressen for Hyenen. Han begynte utgivelsen og kolportører strømmet til og meldte sig. De første tusener av hefter gikk som varmt brød, og et nytt, stort oplag måtte bestilles. Det tegnet til [11] en veldig sukses, og utfallet oversteg alle forventninger. Alle kolportasjekunder fråtset vilt i disse hefter, og pengene strømmet inn til Sann, så han måtte veksle til sig store sedler. Han kunde jo si sig selv, at om dette vilde vedvare, blev han om kort tid en holden mann. Bare å ekspedere bestillinger og innkassere

pengene optok ham til en begynnelse helt, men han var altfor mistenksom til å betro sig til andre enn hustruen. Nu la han an med en ny tysk oversettelse ved siden av den første. Det kunde synes vågtsomt, men like briljant gikk det. Mangedobbelt antall hefter gikk der nu, og likeledes vokste de pengesummer som strømmet gjennom Sanns hender. Arbeidet blev ham uoverkommelig. Han måtte ha hjelp til ekspedisjonen og engasjerte flere funksjonærer. Det gikk tålelig godt, og han likte den lettelse dette gav. Han tenkte å få et ordnet system, så forretningen kunde gå av sig selv uten personlig strev fra hans side, han vilde bare være sjef og leder og vel å merke, skumme fløten av fortjenesten. Han kjøpte sig en motorbåt og bød fort vekk venner med sig på sine glade utferder hvori gemalinnen ofte deltok. De stolte på sine folk, som desverre var nokså tvilsomme og forfalne, og Hyenen måtte stadig hjem efter penger, han var den eneste spenderende i sin flokk av tvilsomme venner. Mer og mer forlystelsessyk blev han. Det gikk så vidt at han i dagevis leiet sig inn på et hotell med sine drikkebrødre og blev liggende der og ture. Sann hadde sine stormannsgale perioder, da han la ville planer. Som å kjøpe op alle tyske forlagsretter og stenge konkurrentene ute.

Imidlertid blev Sanns forretning sørgelig forsømt. Uorden i ekspedisjonen og sluskeri i oversettelsene. [12] Abonnementene falt fra og inntektene avtok. Men hans konkurrenter forsømte sig ikke. De skaffet sig nye tyske romaner, som i spenning tok luven fra de tidligere og virket ennu bedre ved at de fikk en god oversettelse.

Dag for dag gikk det tilbake for Sann, mens hans konkurrenters forretninger blomstret op, men han tok det sløvt og lot humlen suse. Den eneste som ennu forsøkte å holde de sviktende affærer oppe, var hans kone, men da hun plutselig døde, gikk alt i stykker.

Sann flyttet og realiserte sine trykksaker. Så skulde han kastes ut. En boktrykker sendte en kjerre derop for å hente hans effekter. Sann satt på gulvet i det tømte lokale og drakk med en venn.

«Er der mere igjen,» spurte boktrykkeren, idet budet avleverte endel trykt materie.

«Nu er det bare Sann igjen,» lød svaret.

«Hent ham hit da.»

To smågutter drog derop, lempet Sann op på kjerren og kjørte ham op til bemeldte trykkeri, hvor han fant et foreløpig tilholdssted.

Dermed var bokhandler Sanns saga ute.

Ole Androw

[13] som hadde vært kong Oscars bibliotekar var svensk, men han skrev romaner på norsk. I dem forekom det lutter fine folk, mestendels baroner og grever. Slik fikk han mig til å skrive en roman om hvit slavehandel.

Han skrev noveller på sitt morsmål. Han var en av de verste skrønemakere jeg nogensinde har truffet, og han løi med en sådan troverdig eleganse at den måtte gjøre inntrykk.

Alt var så storartet ved ham, ikke minst hans herkomst. Hans oldefar var liflender. Han oppholdt sig i Bender da Karl XII kjempet med tyrkerne ved Pultava. Da stod Androw der blandt de nysgjerrige som var stimlet til. Følgen var at Androw blev grepet sammen med svenskekongen og kom til å dele tyrkisk fangenskap med ham. Herunder inngikk det inderligste vennskap mellom de to menn. De rømte sammen, men førtes tilbake.

Efter tilbakekomsten til Sverige, vilde kongen utnevne Androw til en høi stilling i riket, men så falt han ved Fredriksten. Dog hadde Androw samlet en nett formue.

«Nå, så arvet du en pen slump da?» sa jeg.

[14] «Nei, far hadde nok tilsatt det meste ved spekulasjoner.»

«Hvad spekulerte han i?»

«Jeg tror,» sa Androw, «at det var terminspekulasjoner. Men ellers blev jeg opdratt hos en greve. Han behandlet mig som sin egen sønn, og under mitt opphold i hans hus blev jeg bekjent med kong Oskar den annen.»

«Nu, bekjentskapet blev vel fordelaktig for dig?»

«Jeg skulde mene det. Da Oskar skulde få ordnet sitt store og vidtløftige bibliotek, tenkte han straks på mig som den eneste der kunde ordne den sak. Og jeg blev kalt til hoffet. Da levet jeg kongelig og omgikk prinsene som de fineste kamerater. De sa du til mig.»

Det knep aldri Androw for samtalestoff. Han syntes å besitte en ubegrenset viten og å ha vært oppe i alt mulig. Nevnte jeg en dag en svensk herregård. – Jo, der var han vel kjent og hadde vanket. Jeg nevnte Grue sogn. Joda, der hadde han vært folkeskolelærer. Jeg tillot mig å innvende at ingen utlending kunde beklæde en sådan stilling i vårt land. Androw svarte at de naturligvis måtte gjøre en undtagelse for hans vedkommende. Fortalte man ham om en underlig opplevelse så kom Androw fluksens og meddelte at noe lignende, men ennu merkeligere var hendt ham.

Da jeg hadde skrevet en bok som han fikk et godt utbytte av, sa han med en storartet mine: «Nu skal

De sandelig ha et gratiale.» Dermed leverte han mig en blank tokrone. Selvfølgelig håndtakket jeg ham heftig og varmt som om gratialet hadde beløpet sig til minst hundre kroner.

Med hensyn til hans eventyr i mark og skog, var han en ren Munchhausen.

[15] Ellers drakk han ikke og var en skikkelig fyr. Men han fikk det stundom med besvimelse, og de inntraff uheldigvis nok når han gikk ute på gaten og hadde innkassert endel penger for nogen.

Således hendte det en dag at han falt om i Torvgaten og da han våknet var han etter hvad han opgav, ribbet for 200 kroner. Den mann som eide pengene, trodde ham ikke og lot ham føre op på politistasjonen, hvor han måtte forklare sig for fullmektigen.

«Jeg stod utenfor Jensen i Torvgaten og så på en bjørn som stod utstillet i vinduet der,» sa han, «og rett som det var, falt jeg om og så hørte jeg intet mere.»

«Kom ikke med nogen bjørnehistorier!» tordnet fullmektigen i en ubønnhørlig tone.

Og nu husket plutselig Androw at han hadde gjemt pengene i en hemmelig lomme, og han fant dem frem.

Siste gang jeg traff sammen med Androw, fortalte han mig at han hadde opgitt kolportørvirksomheten.

«Beskjeftiger De Dem da ikke mere med litteraturen?» spurte jeg.

«Jo, det måtte da bli griselitteratur,» lo han, «for nu holder jeg på å opfø 12 smågriser.»

Verdenskrigen

[16] Det ringte på min dør. Da jeg kom ut, hadde min kone allerede åpnet for en lang, mager herre, der hjertelig trykket hennes hånd, idet han ropte: «Hurra! Nå skal det bli greier, frue. Verden står oss poeter åpen. Hurra!»

Hun så på den fremmede med en mine som hun tvilte på hans forstand og kalte mig til.

«Hurra, store poet!» ropte han, «nu er timen kommen til å avgjøre Europas skjebne, og der vil gjøres glimrende forretninger for den som tar kommandoen. Tør jeg be Dem om en samtale under fire øine?»

«Vær så god,» sa jeg og åpnet døren til mitt værelse.

Han trådte inn og jeg bad ham sitte ned, men nu gav han mig et hjertelig slag på skulderen så jeg falt baklengs ned i sofaen.

«Nå, undskyld,» lo han fjottet. «De kjenner mig jo.»

Jeg rystet på hodet.

Han bøide sig ned mot mitt øre og hvisket: «Johan Titterud!»

Javist, nu husket jeg ham. Det var en «kolportør eller agent, bekjent som en spasmaker.

«Man bør holde ørene åpne nu da verdenskrigen er begynt å rase,» fortsatte han, «og merke sig alt [17] hvad som foregår på de store slagmarker. Da kan man gjøre de mest glimrende affærer.»

«Undskyld mig, hvad vil De mig egentlig, hr. Titterud?» spurte jeg.

«En ung grønnskolling har skrevet en vellykket begynnelse av en roman om verdenskrigen, men føler sig ikke sterk nok til å fortsette og fullføre verket, og nu kommer jeg som sendebud fra den store høvding Skinnhol med anmodning til Dem om i fellesskap med ham å fortsette verdenskrigen.»

«Undskyld, men jeg kjenner ikke Deres hr. Skinnhol,» svarte jeg. «Hvad er han?»

«Som navnet antyder, er han bare skinn og bein plus en bundt nerver og et ganske godt hode. Han er forbandet flink til å sette sig inn i verdenskrigen. Vil De innfinne Dem hos Skinnhol i Knivstikkergangen imorgen formiddag kl. 10?»

«Jeg lovet å komme, uten dog å føle mig bundet av det. Jeg var mest tilbøielig til å ta det hele for vrøvl av Titterud. Jeg kjente hans far som en skikkelig kolportør, der slet hårdt i det, men ved en leilighet hadde forbauset sine venner med en rent utrolig flottthet. Han innbød nemlig 50 av dem til en tur til Charlottenberg, hvortil han hadde leid ekstratog. Underveis blev de flott bevertet med mat og drikke og

ved ankomsten til Charlottenberg, blev der servert et lukullisk måltid, hvor det gikk festlig og storartet til. Neste dag vendte selskapet i ekstratog tilbake til Oslo.

Lysten til å stifte bekjentskap med hr. Skinnhol drev mig neste dag til den beryktede Knivstikkergangen. Her mottokes jeg av Titterud som høitidelig presenterte mig for Skinnhol, en yngre intelligent utseende mann med et beskjedent vesen. Titterud fremsatte sin [18] romanplan, og i en fart blev Skinnhol og jeg enige. Vi skulde følge nøie med alle krigsmeddelelser til lands og til sjøs, topografi, historie og geografi. Jeg skulde som den eldre forfatter prestere bokens første avsnitt. Da dette punkt var avgjort, servertes portvin og konjakk i lange baner for å krympe vår plan, og Skinnhol og Titterud holdt begeistrede taler.

Noen dager efter leverte jeg mitt første ark av boken, ikke uten bange anelser. Neste dag da jeg kom derinn, ivrig efter å høre kompagnonens mening om mitt produkt, overrasket han mig ved å vise mig ark nr. 2 (en fortsettelse av mitt), hvilket han fortalte mig at han hadde skrevet om natten, da han var altfor nervøs om dagen til å beskjeftige sig med så mektige tanker. Jeg brukte mig, men han trøstet mig med at for fremtiden skulde jeg få lov til å skrive verket alene. Hvordan det nu enn hadde sig, blev jeg snart så kjed av verdenskrigen og trakk mig tilbake, mens Skinnhol fortsatte. En dag kom han til mig og fortalte mig at boken var slutt.

«Gjorde den lykke?» spurte jeg.

«Ja, den gikk som varmt brød,» svarte han. «Jeg har sandelig ikke et eneste eksemplar igjen.»

Det var visstnok siste gang. Skinnhol forsøkte sig som forfatter, men kom han ikke til sin rett på den måte, gjorde han det sandelig som journalredaktør. Det var en mann som forstod å ta sitt publikum.

Grosserer og fabrikkpikene

[19] Siden Carl Emil Egeberg skrev sin første roman, *Fabrikkpiken*, der utkom som føljeton i «Verdens Gang» og gjorde voldsom lykke, har der stått en viss glans av disse kjekke, muntre, livsglade jenter med skaut, korte skjorter og spann i hånd, som så freidig i flokk og følge søkte ned til sitt virke og var så stolte og ærekjære på det at de kunde vafle op en laps, og viste sig så sportsglade under sine utflukter i mark og skog. Selv har jeg deltatt i sådanne utflukter og danset med fabrikkpiker en natt i Diesenstuen. Det gikk kvikt og passende til uten noe stenk av stygghet. I en folkekomedie har jeg besunget fabrikkpikene i følgende ordlag:

De fabrikkpiker med sine spann
så glade tripper hver morgen.
De treller trådt som noen mann
men kaster lett fra sig sorgen.

Men lørdagskvelden så blank og tyst
dem lokker belgspellmusikken.
De ler og danser til det blir lyst
og så går de på fabrikk.

[20] Senere skrev jeg «Fabrikkarbeiderskens datter», en fortsettelse av Egebergs roman. Den utkom i flere oplag.

Jeg er født på gården Åsen i Aker, hvor jeg daglig fikk glimt av fabrikkarbeidernes liv og vi hadde mange underlige typer for øiet.

I begynnelsen av nittiårene skrev jeg en ny Sageneroman: «Grosserer og Fabrikkpikene». Heltinnen Inga er en ung pike av god familie, der er blitt forarmet, så hun må arbeide for sitt brød på et spinneri.

En forfatter vil gjerne skildre personer som han kjenner ut og inn, men man må jo her iaktta en viss forsiktighet, så ingen føler sig krenket av det. Nu hadde jeg nok i så måte våget mig lovlig langt ut på glattisen i «Grosserer og Fabrikkpikene» og skildret forskjellige Sagenefolk altfor påtagelig.

Så blev jeg av en bekjent varskodd om farer som nærmet sig mig. En kvinne som hadde melkebutikk på Thorshaug og bar oppnavnet «Katnoskjerringa», hvem jeg ikke engang kjente av utseende, anså sig skildret i min bok «Grosserer og Fabrikkpikene», og rasende herover, vilde hun ha mig anmeldt. Hun samlet om sig endel andre rasende kvinner, som også mente sig portrettert i boken og vilde inngi en fellesanmeldelse til politiet på mig. Avisene skulde tillike tale de forurettede kvinners sak. Og tilsist skulde Thorshaug befolkning samles til en dundrende pipekonsert utenfor min bolig.

«Din grav er gravet, din kiste er bestilt,» sa min venn.

«I kroppen skal ormene leve gildt.» Og han tilla:

«Jeg tror du bør reise bort en tid for å få dette glemt.»

[21] Men jeg svarte med kong Fredrik VI: «Jeg vil før dø i mitt rede.»

Dagen etter fikk jeg innkallelse til politiet.

Jeg hadde ventet å finne et tallrikt auditorium på politistasjonen, dog satt her kun en kvinne, men det var en kjempekvinne, og det rasende giftige blick hun sendte mig, sa mig med engang at det var «Katnoskjerringa» jeg hadde for mig, og like sikkert så jeg at her kunde jeg ikke vente mig noen skånsel av henne.

Politifullmektigen mottok mig med følgende ord: «Så De er begynt å skildre levende mennesker nå, Muus.»

«Det kunde vel ikke være noen mening i å skildre døde mennesker, hr. fullmektig,» svarte jeg.

«Nå, den dame der påstår at De har skildret henne.» Og da han leste signalementet, fant jeg at det passet akkurat på denne fete, sterkt byggede kvinne som satt der.

«De må innrømme at beskrivelsen passer,» fortsatte fullmektigen.

«Nei, det synes jeg slettikke,» svarte jeg.

«Hvor svær skulde damen da være, fortsatte fullmektigen. Hvortil jeg svarte: «Så svær at mine hender ikke kunde møtes, når jeg slo begge armene tett om henne. Jeg har forresten aldri sett denne dame før,» tilla jeg.

«Der hører De, frue,» henvendte fullmektigen sig til henne. «Muus kjenner Dem ikke av utseende.»

«Han dere der!» snerret kjempekvinnen med utstrakt pekefinger mot mig. «Jo, han kjenner mig nok, det har jeg greie på. Han er lur han, fullmektig.»

På fullmektigens forespørsel erklerte jeg nu hverken å ha skrevet om henne eller tenkt å skrive om henne.

[22] «Der hører De hvad han sier, frue,» sa fullmektigen, «så tar De vel Deres klage tilbake?»

«Nei, jeg vil ikke!» skrek hun op.

«Hvad vil De da?»

«Jo, nå skal jeg forklare,» svarte hun i en overlegen myndig tone. «For det første skal hele boka nedlegges. Så skal han stygge forfatter'n i fengsel. Dernæst skal han betale godt for kjeften sin – –»

«Ja ja,» smilte fullmektigen. «Det er nu andre som bestemmer over det. Vi får høre. De kan gå.»

Bemeldte dame vendte tilbake til sin melkebutikk, og for de kunder som innfant sig, avla hun ivrig rapport. «Det så virkelig ut som fullmektigen holdt med forbryteren,» sa hun, «men han kan bare forsøke å vringle saken bort. Jeg skal få min rett, om jeg så må drive saken frem til høiesterett.

*

Siden møtte tre kvinner frem hos politifullmektigen. De kom også med klage over mig. I «Grosserer og Fabrikpike» var skildret en person som gikk under navnet «Gratis-Andersa», fordi hun pleide å møte frem ved alle mulige gratisutdelinger og godtgjøre sin trang og verdighet til å bli betenkt ved hver sådan leilighet. Hun innfant sig trolig ved utdeling av matporsjoner og klær til småbarn i julen likesom bespisninger og juletefester. Hun var en velkjent person i foreninger over hele byen.

«Hvad vil De?» spurte politifullmektigen den første av kvinnene.

«Jeg er her med klage på han forfatteren av «Grosserer og Fabrikpike» og vil ha ham straffet.»

[23] «Hvem er De?»

Hun opga navn og adresse.

«Hvad ondt har forfatteren gjort Dem.»

«Han har satt mig ut over byen ved å omtale mig i boka si som «Gratis-Andersa».

«Er De sikker på det.»

«Neida, det er grei skuring at det er mig han har ment med «Gratis-Andersa»,» falt den annen kone inn, «og jeg vil ha ham arrestert for det.»

«Nei, stopp!» gneldret den tredje kone. «Det er mig han har skrevet om som «Gratis-Andersa», og jeg vil ha en klekkelig skadeserstatning av denne dikteren.»

«Nu, det må jeg si,» lo fullmektigen. «Her er nok tre om budet i denne edle veddestrid.»

Nu tok de tre kvinder til å krangle om hvem som skulde ha forrangen til oppnavnet «Gratis-Andersa» og var like ved å ryke i toppene på hverandre, da fullmektigen bruste op. «Jeg skal ikke ha mere av deres vrøvl. Se til å komme avsted.»

Så tumlet de ut.

Som man kunde tenke sig, avviste retten «Katnoskjerringas» sak på grunn av bevisets stilling, pipekonserten blev der intet av, dog i «Katnoskjerringas» hus holdt ophisselsen sig fremdeles, og folk blev nysgjerrig efter å se denne bok som hadde vakt så megen uro og krangel, og Sagene blev oversvømmet av kolportører som fisket abonnenter i massevis.

En dag flere måneder senere tok jeg med hestetrikken nedover Sagene og som jeg ofte pleide, leste jeg en korrektur, da kom politifullmektig Gr- hen til mig og pekende på korrekturen spurte han: «Står her nå om «Katnoskjerringa».»

[24] «Nei, hr. fullmektig,» svarte jeg. «Jeg skriver ikke mere om denne elskverdige dame.»

«Finner De henne så elskverdig,» spurte han smilende.

«Ja, det må jeg virkelig si. Hun har skaffet oss flere tusen abonnenter med kjeften sin.»

Han lo og fjernet sig.

Aage Vang på Meyerløkken

[25] Blandt mine forleggere må jeg nevne Åge Vang, for hvem jeg skrev historiske romaner. Nu var sjelden vi hefteskrikkforfattere plaget av kritikken. De herrer kritici overså oss helst som underordnede forfattere, der ikke måtte tas med i betraktning. Jeg for min del siktet heller ikke så høit. Jeg var tilfreds med å vite at folk over hele byen av det brede lag leste mine bøker, og kolportørene kunde fortelle hvor ivrige abonnentene var efter å hente sine hefter og hvor godt de likte bøkene. Enn mere nøt jeg den hyldest, der møtte mig fra forstadsteatrene, hvor mine komedier opførtes og huset runget under det beskjedne publikums larmende bifall.

Ved et folkestykke der spiltes på Nordre samfund vilde publikum fremkalde mig, men en viss beskjedenhed avholdt mig fra å vise mig. Så kom direktør Asker og sa til mig: «De er nødt til å etterkomme fremkallelsen. Publikum nekter å forlate lokalet før De har vist Dem, og De kan vel ikke forlange at jeg skal la folk kaste ut for Deres skyld.»

Så måtte jeg frem på scenen.

Samme «ære» blev mig senere tildelt på gamle Olympen. Arbeidere og småfolk har nu alltid vært det [26] publikum, hvis hyldest jeg har satt mest pris på, og de har også forstått mig best.

Men tilbake til Åge Vang og de historiske romaner. En vakker dag fikk jeg kritikk for den og det i selveste «Morgenbladet», «Intelligensens» organ. Der stod nemlig å lese:

«Ny romantik – Meyerløkkens Ingemann.

Mens Bjørnstjerne Bjørnson politiserer, Henrik Ibsen propagerer, Jonas Lie debatterer og Alexander Kielland polemiserer, er i all stillhet på Grünerløkken spiret op en frodig historisk-romantisk litteratur. Rollo kaller han sig for, denne Meyerløkkens Ingemann – –

Resten av artikkelen var bare en opregning av bøkens titler og gemytlig harselas.

«Dette er jo bare komers!» ropte jeg da Vang viste mig opsatsen.

«Langtifra, De burde føle Dem stolt, mann,» lo Åge Vang. Her nevnes De jo sammen med Norges største forfattere.»

«Dette skal vi sandelig gjøre noe utav,» fortsatte Vang, og på heftenes bakside lot han trykke den første del av opsatsen, hvor de store forfattere nevnes i forbindelse med Rollo og siden sløifet han listelig de mindre heldige ironiske uttrykk som fulgte efter, så det hele blev en fiks reklame for mine bøker.

Da en tilstedeværende roste denne ide, sa han med et lunt smil: «Ja, den som sier at Åge Vang er en dumrian, han tar skammelig feil.»

Disse ord hørte man ofte av ham. Han var virkelig en flink forretningsmann, eide et lyst humør, var munter og hyggelig å arbeide sammen med. Mig ga han også gode ideer som jeg benyttet mig av. Han var en av de første som begynte med jule og nyttårskort. [27] I hefteskriftbranchen var han den annen. Den første var gamle Bosse. Bosses forretningsførsel var meget enkel. Han fikk sine hefter falset fra trykkeriet og hadde bare å levere dem til sine kunder som kom fra alle kanter av byen og hentet dem og betalte sine 10 øre pr. hefte, trykt på et nokså simpelt papir. Jeg var selv abonnent der og gikk den lange vei fra Åsen ned i Karl XIIIs gate for å kjøpe mitt 10 øres hefte av «Urskogens døtre», som siden blev lest med feberaktig iver av mine søsken og mig, for på oss barn virket de voldsomt fengslende disse eventyrlige beretninger om Bloddrikkeren, Sorte Falk og edle trappere midt iblandt heltmodige spanske adelsmenn og fagre donnaer hvilke hefter sluttet midt i en så spennende situasjon at man neppe kunde sitte rolig på stolen. Se til eksempel:

(«Grevnen hvisket i hennes øre: Nu skal jeg fortelle dig en forferdelig hemmelighet.» Fortsettelse følger i neste hefte.»)

Ja, Bosse hadde det lett og nett. Ingen kolportører eller ekspeditører, intet kontorhold, hele forretningen greide han selv, og da der hos ham utkom en hel rekke av bøker, der alle gikk som varmt brød, kan man ikke undre sig på at han tjente penger som gress. Siden vokste der sig op en konkurranse, som han ikke kunde binne an med. Så drog han til Sverige, utgav sine romaner der, oversatt til svensk og tjente nette penger der. Ialt la han sig op en smukk formue, så han kunde efterlate sine mange barn en betraktelig arv.

Skjønt Bosses efterfølgere i heftekolportasjonen ikke tjente fult så storartet, gjorde de det ganske utmerket, og alle de forskjellige forleggere jeg arbeidet for, la sig op penger, men mine honorarer vedblev i mange år å være små og knepne. Disse bokhandlere lot til å anse [28] forfatteren for en mindre viktig person for dem, skjønt han vel burde ha både æren og en antagelig del av utbyttet. Nei, de fleste av disse herrer tenkte kun på å fleske sig selv. Kun altfor ofte måtte jeg løpe lange veier efter en femkroner eller fikk gå forgyeves.

En av disse knepne forleggere, la mig kalle ham Busk, fortalte mig mange år senere, da han for lengst hadde opgitt bokhandelen, at han på fire år hadde tjent 50 000 kroner på mine bøker. Dette var forresten en forskrekkelig nær og begjærlig mann og ellers den mest innskrenkede person på Guds grønne jord.

Han hadde innladt sig med en dampskibspike og dette hadde sine følger, ved at han blev far til et barn. Busk betalte først regelmessig sine bidrag, men så kom han plutselig på den tanke, at det ikke hang riktig sammen med dette farsskap og så nektet han tvert å betale. Da pikens far, en tømmermann kom op på kontoret og på en høflig måte krevet Busk for bidraget, blev han rasende, grep mannen i nakken og kastet ham nedover trappen med den følge at han brakk høire arm. Tømmermannen bød ham mindelig forlik og vilde frafalle tiltale mot at Busk betalte ham 100 kroner, men denne bad ham bare pakke sig ut. Saken kom til politiet, Busk fikk sin drøie mulkt, og hele historien kom i avisene med hans fulle navn. Det var jo en offentlig skandale uten like som overgikk ham for hans gjerrighet og dumhets skyld. Jeg for min del var bare glad til, for den dag fikk jeg en ny forlegger som visste å påskjønne mitt arbeide.

Men med Åge Vang stod jeg mig godt, så beskjedne som mine fordringer dengang var, han viste sig ialfall ærlig og reel.

[29] Nu blev det til at vi skulde ha en illustrasjon i hvert hefte og til å tegne disse sattes en Xylograf Waldor, der også forsøkte sig som forfatter. Det var en løierlig fyr som fortjener en omtale for sig selv. Han skrev en såkalt historisk roman «Klosteret på Hovedøen» som var full av de verste anakronismer, til eksempel at munkene sitter og røker tobakk på Sverres tid.

Waldor var en mangfoldig fyr. Han dyrket xylografien, skrev forskjellig, opprettet et festekontor og optrådte som deklamator og varietist, og ikke nok med det, han led tillike av teaterdilla. Så mange jern han hadde i ilden, måtte absolutt de fleste av dem bli brent.

Det var just i Bohemens dager. Chr. Krohg skrev sin bok «Albertine», som blev beslaglagt og gemyttene kom i voldsom bevegelse, og Waldor fikk den idé å benytte sig herav. Han skrev en komedie «Albertine», som ikke hadde noget med Chr. Krohgs bok å bestille, men var noget riktig makkverk. Nu samlet Waldor en del dilettanter og fikk engagement ved det lille Victoria Theater i gamle Dramatikken i Akersgaten, hvor han lot opføre Albertine og spilte selv hovedrollen. Hvordan han spilte den, vites ikke, han fløt vel på sin frekthet, og takket være navnet «Albertine» trakk stykket hus og innbragte penger.

Aldeles ør i hodet av «Albertine»s «sukces» tenkte Waldor kun på å forfølge sitt hell. Nu delte han sitt selskap i to, hvorav han anførte det ene, og de drog til hver sin side av kysten og opførte «Albertine». Vel trakk stykket, men provinspressen overhøvlet dem så skarpt, at det i høi grad forringet resultatet. De to selskaper vendte tilbake med skuffede forhåpninger og tomme punger. Det så ut som Waldor hadde brent sine skiber, da han drog ut på sin store turné. [30] Ti bokhandelen, festekontoret og alt det øvrige gikk i vasken. Det blev xylografien å gripe til, men den gav nokså knapt levebrød nu da sinketsningen hadde slått igjennem. Til og med led han et bittert tap, idet han mistet sin trofaste, opofrende hustru og blev sittende igjen med en halvstor småpике. En tid efter fikk han ansettelse ved Andersens boktrykkeri på Horten, hvor han også tok opphold. I denne lille by hadde han større anledning til å gjøre sig gjeldende enn i Oslo. Han deltok i foreningslivet, skrev viser og forfattet en komedie, som blev opført der. Da han år derefter vendte tilbake til Oslo, fikk han atter friste kummerlige kår. Så vendte han sitt blikk mot breddene, søkende sin redning der. Han vilde skrive et stykke, samle et selskap og dra til småbyene og tjene penger som gress. «Det er det om å gjøre,» sa han til en venn, «at jeg egner mig best for elskerfaget, og hadde jeg bare en tann i munnen, skulde jeg nok ta publikum med storm.» Rett flotte var de annonser, hvor han søkte «herrer og damer med lyst og anlegg for scenen». Han samlet en bande dilettanter med den rett flinke Tilla Brun til primadonna og så drog «direktør Waldor» med banden og en pianistinne til Larvik, omtrent uten pengemidler men med håp om at plate sig frem inntil en god forestilling bragte penger i kassen. Waldor var flink til å holde motet oppe, men den gode forestilling blev den reneste fiasko og selskapets medlemmer tydde sig hjem til Oslo. Tilbake blev kun frøken Brun, pianistinnen og Waldor. De to damer var blitt jaget fra sitt losji og hadde tilbragt natten i påklædningslosjen. Waldor kom ned til dem om morgenen for å rådslå, hvad gjøres skulde.

«Dette går ikke, hr. Waldor,» sa pianistinnen.

[31] «Jeg ser kun en utvei,» svarte han. «Vi averterer en barneforestilling til nedsatte priser – –»

«Nei takk, jeg vil ikke mere,» svarte pianistinnen, mens frøken Brun gikk tvert ut av døren. Waldor fulgte efter henne.

«Hvor skal du hen?» spurte han.

«Hen og stampe mitt ur, så tar jeg hjem med toget.»

«Hvis du forlater mig, Tilla, så skyter jeg mig inatt,» sa Waldor med en tragisk mine.

«Det får De virkelig gjøre som De vil med,» svarte hun.

Nu, Waldor skjøt sig ikke. Han dukket atter op i Oslo. Nu kjøpte han sig en hund på kreditt. De to bodde sammen og delte sultens kvaler, inntil begge blev magre som skjeletter, mens de holdt sammen og tok en rørende avskjed på bryggen, da Waldor drog til Kjøbenhavn for å forsøke lykken i sin fødeby. Der hadde han to brødre som satt i gode stillinger, men de vilde ikke vite av ham, familiens sorte får. Nu begynte han som fiskehandler, drog fra hus til hus med sin fiskekjerre og hadde vel klaret sig godt, om han ikke hadde tilbragt aftenene på kneiper sammen med skuespillerinner av laveste rang. Det bar stadig nedover i dypet, inntil han forsvant for alle sine bekjente. Da man en vakker dag brøt op døren til hans takkammer, slo en skrekkelig stank dem imøte. Waldor hadde ligget der i flere uker etter sin død og befant sig nu i så sterk oppløsning at liket måtte bæres på en planke ut.

Åge Vang var en sjelden elskverdig forlegger, hvilket gjorde, at jeg ikke la sådan vekt på honorarets knapphet. Den sommer han bodde på Bygdø var jeg ofte budt i selskap hos ham og overnattet stundom [32] der. Jeg tok sammen med ham og hans frue en tur til Krokkleven, og var innom Norderhovs prestegård og kirken og så Anna Colbjørnsens lik. Ved denne leilighet la vi planen til min fortelling «Svenskerne paa Norderhov».

Fru Vang var vel nok hyggelig mot mig, men temmelig udannet, og det var ved henne noget mystisk, som lot ane en dunkel fortid. Så fikk jeg høre at hun hadde vært gift før hun blev fru Vang, men angående dette ekteskap og hennes første mann bevarte de en gåtefull taushet. Tillike fikk jeg inntrykk av at de to ikke levet godt sammen, om de enn i det ytre bevarte skinnet. Siden fikk jeg høre, at Vang i all stillhet var en stor damevenn og at fruene for sin del ikke var så nøie på det.

Nu begynte Vang i forretningens medfør å foreta stadige reiser, hvorved han optok ordrer på varer. Han ofret sig ikke lenger for bokhandelen og utgav ingen nye bøker, men mine tidligere romaner utkom i nye oplag, som jeg fikk honorar for, og i så måte hadde jeg å bestille med fru Vang, som snøt mig skammelig men på en så underfundig måte, at jeg ikke kunde levere noget bevis for det, og Vang var jo stadig på reiser.

En av Vangs agenter, som jeg i forbigående vil omtale, var Rasmus Rasmussen. Skal jeg skildre hans ytre, vil jeg kun si at han lignet den berømte Lars som det ene egg ligner det annet. Rasmus Rasmussen var reisende hos Vang, og når han gikk ut i byen, hadde han salmebok i lommen, i den lå en bunke vekselblanketter; ti ved siden av sitt annet virke lånte han penger ut mot høie renter, drev med andre ord som ågerkar. En mann kunde låne 200 kr. av ham men måtte [33] levere et gjeldsbevis for 300 kroner, hvilket måtte være en hemmelighet mellem de to, så ikke politiet kunde trekkes op i det. Det hendte, at Rasmus blev tilbudt en veksel, som han forstod var et falskneri og dog ikke lot sig merke hermed, men endoserte den, når han trodde at synderen vilde bli skånet av den hvis navn han hadde forfalsket, så han vedgikk underskriften.

Til sine forretningsreiser valgte Rasmus helst Vestlandet, da han fandt sine beste kunder i «kaninenes» land, og Lars var hans store forbillede i ett og alt, de to syntes åndsbeslektet, og Rasmus kopierte Lars i klædedrakt like fra den skinnende cylinder og halstørklæet til den sorte dress og de snevre benklær, i hår og skjegg var de like, og ofte tok folk feil av dem. Når Rasmus reiste vesterpå, gjorde han av og til en stans og holdt oppbyggelse, og han hadde fullstendig tilegnet sig Lars'ses jargon, og predikantvirksomheten lot sig såre vel forene med hans øvrige gesjeft. Ja, Rasmus lærte meget i Morten Kruses by.

Man vil ennu erindre, hvilket opstyr det vakte, da Lars en søndag fremstod i domkirken, hvor han var prest og bekjente sine synder og hulkende erklærte sig for å være den verste horkar i Stavanger. Og menigheten oppløftet sine røster og gråt med ham: «Vi er ikke det spor bedre enn dig, Lars,» hulket de.

Rimeligvis var ikke Rasmus nogen ivrig avisleser. Iallfall hadde han ikke hørt noget om Lars'ses skandale, da han dagen efter kom med dampbåten inn til Stavanger i fullt puss og med skinnende floss på hodet. Han la ikke merke til den stussen der gikk gjennom folkemassen på bryggen ved synet av ham. Men neppe var han steget iland, før fem-seks sjauere rasende styrtet sig over ham i den tro at han var selveste [34] Lars, hvilket han ikke selv begrep. Før han kunde komme tilorde, blev flossen slått ned på ham, klærne vekkrevet, og Rasmus slept ned til sjøen, hvor de gav ham en dukkert. Da han endelig blev befridd av politiet, så han høist jamerlig ut. Men etter dette tapte nok Rasmus lysten til å påta sig Lars skikkelse.

En tid efter hendte det, at Rasmus røk uklar med fru Vang. Han skulde, efter hvad hun påstod, ha lagt an på hennes tjenestepike, hvem han vilde bevege til å flytte til ham, og fruene som overrasket dem i en øm sene, tok Rasmus og kastet ham ut, men så voldsomt at en glassdør knustes. Siden sendte hun ham regning på glassdøren, men han nektet å betale, og det kom til absolutt brudd. Det var forresten dem som påstod, at fruene hadde vært sjalu på tjenestepiken, da hun vilde ha Rasmus for sig selv. Kan vel hende, at det var sant; ti også Rasmus var likesom Morten Kruse høist erotisk anlagt.

Rasmus var metodist og vilde gjerne optre ved menighetens møter. Da der engang holdtes et diskusjonsmøte om sedelighetssaken, vilde Rasmus gjerne gi sitt besyv med. Han besteg prekestolen, hvilket vakte betenkeligheter hos noen av hans venner, da han ofte kunde uttale sig nokså drøit. Efter en liten innledning sa Rasmus: «Hvad mig angår, venner, var jeg som ungt menneske så varmblodig, at jeg blev gal, bare jeg så et skjørt – –»

I dette øieblikk kom to av hans venner ilsomt til og rev ham med sig ned fra prekestolen.

I sin første kones begravelse trådte Rasmus frem og holdt en svulstig tale over hennes kiste. Her berømmet han henne over all måte: «Du har aldri gjort [35] mig nogen sorg uten ved nu å dø fra mig. Ingen er verdig til å bli din efterfølgerske, og aldri skal nogen annen kvinne innta din plass hos mig.»

Fjorten dager efter førte han en ung pike for alteret som sin hustru.

Rasmus var utrettelig i å samle denne verdens mamon. I syttiårsalderen blev han enkemann for tredje gang og kastet sine øine på en ung, smukk pike, som han vilde gifte sig med. Han var jo en rik mann. Men da det kom til stykket, følte han sig ikke sterk nok til et nytt ekteskap og opgav gifteplanen.

Nu begynte han å takke av. Han bodde sammen med en brorsønn, Valdemar, hvem han holdt av og

hadde mere tillit til enn nogen annen av sine slektninger, der bare ønsket livet av ham for å arve ham. Valdemar var en pen, bra gutt, som onkelen fullt ut kunde stole på. I årevis hadde Rasmus snytt skatteligningen ved feilaktige oppgivelser, så ingen fikk riktig rede på ham, men han var dog eier av flere hundre tusen. Nu inngikk han en overenskomst med brorsønnen. Han skulde få alle Rasmus' penger mot at denne forsørget ham rikelig de år han hadde tilbake. Beveget og med tårer i øinene lovt Valdemar å sørge vel for onkelen og pleie ham og bli hos ham. Så fikk han pengene utbetalt. Dette skulde jo bli en hemmelighet mellom de to. Rasmus beholdt ingen penger for sin del. Han visste ikke, hvilken levelysten gutt brorsønnen var og hvor mange glade eventyr han hadde hatt.

Valdemar tok sine penger med og strøk til utlandet og lot ikke høre fra sig. Rasende og fortvilet satt Rasmus tilbake, men hvad skulde han gjøre? Han ^[36] hadde brent sine skiber og måtte ty sig til fattigvesenet på sine gamle dager.

*

Vi vender tilbake til Vang som hadde sin store komedie ivente. Han kom hjem for å feire sitt sølvbryllup. Da merket han vel ikke at det var noe iveien med finansene. Fruen hadde penger nok til å gjøre splendide innkjøp til den store festlighet. En mengde gjester blev innbudne gjennom invitasjonskort, der bar sølvbrudeparrets fotografier. Jeg blev ikke innbudt, da jeg stod mig dårlig med fruene og hadde trukket mig tilbake fra hennes snyteri. Om den store fest fikk jeg høre av en av Vangs kolleger. Det hadde vært en glimrende bevertning, Vang holdt en begeistret tale for fru Vang og hun holdt en ikke mindre svulstig tale for ham igjen.

Næste formiddag var jeg tidlig i byen og møtte da Vang, som så rent skrekkelig ut. Over hele ansiktet bar han klorsår og skrammer og så høist ophisset ut.

«Nå, Vang, har De vært ute for en sint katt?» spurte jeg.

«Ja, den katten heter Josefine Vang,» hikstet han.

«Men nu skal det være forbi.»

Ja, forbi var det efter en voldsom scene, som måtte ha avsluttet hint sølvbryllup, men ingen visste noget bestemt om det. Sikkert er dog at fru Vang hadde forberedt sig på et sådant brudd. Det fikk nok hennes gemal erfare. Han hadde trodd å eie en god, gjeldfri forretning full av varer og med penger i banken og ikke tenkt sig annet enn at hustruen skjøttet den vel, men hun hadde planmessig bestjålet ham for kontantene, eftersom de kom inn, undlatt å betale regninger, så gjelden hopet sig op, samtidig som hun slo kreditt ^[37] på sin manns navn. På den måte arrangerte denne listige bedragerske det sådan, at hun litt efter litt fikk lurt til sig Vangs hele formue, mens han stod der totalt utplyndret og ovenikjøpet led skade på navn og rykte for hennes stygge streker, som blev lagt hennes mann til last. Han hadde leiet sig inn etsteds på Meyerløkken. Her fikk han ikke fred for kreditorene, som hans kone hadde bragt ham på nakken. Der kom regninger på steker, husholdningsvarer, silkekjoler og fint undertøi m. m. som hun allerede hadde tatt i bruk. Det hjalp ikke at han nektet å betale, han blev stevnet for gjelden der snart vokste til et skrekkinnjagende beløp.

*

En dag da han gikk nedover gaten, kom plutselig hustruen styrtende ut av en port og skrek: «Der er den breibeinte Åge Vang, storbedrageren jentefuten, se, nå skal han ut til tøsene, den svinehund.»

Han løp fra henne, men hun fulgte etter og skjelte ham ut på den mest gemene måte og folk stimlet sammen, så der blev et helt oppløp. Tilsist reddet han sig inn i en ledig drosje.

Nu våget han sig ikke ut i byen uten med vognmann. Han fikk en innkallelse til politiet. Hans kone var mistenkt for brannstiftelse. En mistenkelig brann var opstått i en gård hvor hun hadde cigarbutikk, hun forsøkte å skyte skylden på Vang, men han kunde bevise sitt alibi. Natten efter brendte gården ned. Politiet hadde et godt øie til fru Vang.

Ikke lenge efter gikk Åge Vang konkurs. Butikken var stengt og deres eiendeler blev opskrevne.

En tid efter meldtes det politiet, at endel kostbare møbler var forsvunnet fra det Vangske bo, rimeligvis [38] bortført om natten. Både fru Vang og portnerkonen som nu bodde i første etasje, nektet å vite noget herom. Blandt de savnede gjenstande var et kostbart piano, et forgylt kabinettsmøblement, nogen sølvvaser, to fløielssofaer og annet kostbart innbo.

Nu kom to opdagelsesbetjenter dit for å holde husundersøkelse. De ransaket over hele huset men uten å finne noget mistenkelig, da den ene betjent heftet sig ved en loftsbod, hvor et felt av veggene var nytapetsert.

Tapetet blev fjernet og veggen opbrutt, og i det hemmelige kammer, som nu fremkom, fant de pianoet, sølvvasene, kabinettsmøblementet og alt det øvrige.

Fru Vang, der hvit i ansiktet luret i en krok, løp nu hastig nedover loftstrappen for å redde det viktigste, en håndkoffert full av penger og sedler, som hun hadde røvet fra sin mann. Hun gikk gjennom butikken ned over en vindeltrapp som førte til hennes værelse og portnerkonens kammer, hvor denne satt på sengekanten: «Pass på!» ropte fruen, idet hun slengte kofferten til henne. Hun skjulte den i sengen, og fruen ilte opover vindeltrappen og nådde sitt værelse. Straks efter kom detektiven derinn.

«La mig få se i Deres gjemmer, frue!» bad han.

Hun leverte ham et nøkleknippe, idet hun pekte på en kommode.

Den viste sig å inneholde nogen smykker og et litet pengebeløp.

Da detektiven kjørte med fru Vang til politikammeret, lo hun innvendig ved tanken om den skatt hun hadde reddet. Den beløp sig til over halvhundre tusen, som hun hadde stjålet fra sin mann.

[39] Det var nær vel to uker efter, jeg gikk ned gjennom byen. Nede på Youngstorvet møtte jeg Vang, som var fin og pusset og så rent strålende oprømt ut. Han hilste muntert.

«Skal De ut på noen festlighet?» spurte jeg.

«Javisst,» smilte han. «Jeg skal op og se på madamen. Hun skal op idag.» Han pekte mot rådstuen. «Blir De med op?»

«Nei,» svarte jeg trist tilmote. «Men det er da sørgelig for barna.»

«Nå, de kan besøke mig så meget de vil.» Han hilste og gikk videre.

Det var rent utrolig hvor lett Vang tok denne forandring i sine livsforhold. Det gode humør sviktet ham ikke. Han var munter og virksom som i sine beste dager.

Innen kort tid hadde han fått en rik mann til å innskyte endel penger i sin forretning og jeg fikk arbeide hos Aage Vangs efterfølger. Selv drog han til Kjøbenhavn, og en tid efter hørte vi at han hadde åpnet en ny forretning dersteds.

Jeg minnes ikke hvilken straff fru Vang fikk, men strengt fengsel slapp hun vel, da hun alltid hadde visse sykdommer å skylde på.

Iallfall hadde hun bragt sitt på det tørre, og en tid efter at hun slapp ut av fengslet var hun innehaverske av en gård på Grønland, hvor hun hadde muntre losjerende og vinhandel.

Vang hadde giftet sig påny, og jeg fikk anledning til å se hvor lykkelig han var i dette sitt annet ekteskap.

Havfruen på Youngstorvet

[40] Det er nu mange år siden denne historien hendte under det gamle Kristianiamarked, men rimeligvis var det fordi den var så uhyre morsom, at det store publikum fremdeles har bevart den i like friskt minne.

Jeg husker som det skulde være idag, at jeg i Morgenposten leste en annonse om at en havfrue fanget av noen fiskere ved Shetlandsøene, hver dag forevistes i en bod på Youngstorvet. Entré 50 øre.

«Nei, den er for grov,» tenkte jeg. «Hvert kultivert menneske vet, at en havfrue ikke eksisterer uten i overtroen. Den der kan da vel ikke gå i folk.»

Jo, besynderlig nok gikk den i folk. Man resonnererte som så: Når det står i avisen, kan det ikke være løgn. Altså finnes der allikevel havfruer til. Det må jo være et storartet funn disse fiskere har gjort. Og fullt op av godtroende sjeler strømmet til havfrueteltet for å se den overnaturlige kvinne som var halvt menneske, men skapt som fisk fra navlen.

Jeg hadde nok lyst til å se hvor lange folk vilde bli i ansiktet, når de gjennomskuet denne komedie eller spøk. Det var jo engang før levert en lignende markedsspøk her på Youngstorvet: Fete typer på et bilde ved [41] inngangen meddelte, at her fremvistes «Verdens Undergang». Løste man billet, blev man innladt i en mørk gang der endte med en dør, gjennom hvilken man kom ut i en annen gate.

Under studentenes store høstfest i 1870 kunde man få se «et stort panorama». Paris ved nattetid. Man førtes inn i et kott, hvor man fikk titte inn gjennom to mørke glass. I begge tilfeller var det en spøk, som man bare lo av.

Siden fikk jeg av øienvidner høre om havfrueopvisningen.

Huset var fullt og forventningen spent, da et forheng blev trukket tilside, og man så inn i et strålende oplyst kabinett, hvor fenomenet lå i en balj med vann. Hun var ung, hvit og vakker, blottet til livet, og nedenfor så man den sølverne hale, hvormed hun pisket vannet så det skummet op.

Det første syn av den overnaturlige kvinne virket helt overveldende på publikum. Men snart var det dem ikke nok å se på vidunderet, de måtte også føle, at det var noe veritabelt, legemligt ved havfruen og ikke var et blennverk som kunde forsvinne for deres øine. En dristig ungersvenn gikk hen og tok i sølvhalen. Sky vred havfruen sig tilside, men i et nu beholdt han halen i hånden, et par nydelige bestrømpete pikeføtter kom tilsyne, og i forfærdelse slapp han halen så den falt i gulvet og der hørtes en klingende lyd som av blick eller tinn.

Ivrige hender rev døren op.

«Men det er jo ingen virkelig havfrue!» skrek en stemme.

«Det er fanteri og kjeltringstreker!» lød det fra en annen.

[42] «Det er en skøiertøs!» brølte en sjauer, som med knyttnever vilde styrte løs på piken, men hun forsvant ut av en bakdør.

I et nu forplantet raseriet sig gjennom hele tilskuerflokken. De skrek og hylte som gale i munnen på hverandre. Det syntes dem et uhyre bedrageri, at de ikke som bebudet fikk se en havfrue, skjønt de burde si sig selv, at et sådant vesen ikke eksisterte.

De inntok en så truende holdning overfor billettøren, at han også forsvant ut av bakdøren.

«Riv hele bua ned!» ropte en svenske. Villige hender tok straks fatt på å bryte benkene op, og det blev en larm, som kalte hele folkesvermen fra markedet til.

Nu rykket en politistyrke til, og endel av urostifterne blev arresterte og opbragte på stasjonen.

Lokalet blev stengt og all videre forevisning av havfruen blev forbudt.

Alt dette fikk jeg høre av de skuffede tilskuere, men drømte vel minst om at jeg nogengang skulde bli personlig bekjent med havfruen.

*

I den tid jeg omgikk Åge Vang flittig, blev jeg bekjent med sigarhandler Lind og hans frue. Han var en kjekk staut mann og veteran fra den dansk-tyske krig, da endel skandinaver aktet sig til Sleswig-Holsten for å komme danskene til hjelp, blandt dem var Lind, dr. Oscar Nissen o. fl. Som bekjent kom de ikke med i krigen, men efter dette benevntes Lind «Veteranen i Møllergaten». Ellers kaltes han Blodrenseren, da han hadde opdaget endel urter, som skulde virke blodrensende, hvilke han reklamerte voldsomt for i sin butikk. Men en kjemiker avslørte midlet, og Lind blev [43] mulkttert, dog blev han hetende Blodrenseren. Ved disken hadde han en underlig pukkelrygget pusling, som også var dansk og het Harbo. Han skulde være formuende og holdt en kilebane i Vika.

Harbo hadde sin historie for sig selv, som hans venner moret sig over. På Tivoli optrådte et såkalt fiskemenneske, som het Colling. Hans kunst var å dukke ned i vannet og opholde sig overraskende lenge der uten å ånde. Ved en sådan forestilling ytret Harbo, at han nok kunde gjøre Colling det efter. Vennene tok ham på ordet, og et veddemål kom istand.

Harbos bekjente var møtt fulltallig frem til den forestilling, da prøven skulde stå. Colling gjorde sine vannkunster og trakk sig tilbake under publikums bifall.

Nu trådte Harbo inn, ført av to tjenere, han bar et grønt trikot, der klædde hans vanskapte skikkelse ganske pussig. Da tjenerne vilde føre ham op i vannbassenget blev han redd og vilde rive sig løs, men de trakk ham med makt op i vannet og dukket ham under. Men nu spratt han skjelvende op og tok flukten over arenaen fulgt av publikums rungende latter.

Dette var Harbos første og siste vannprøve.

*

Tvers over gaten hadde fru Lind en større leilighet, hvor hun «drev med losjerende» av en ganske besynderlig art. Det var jøglere av alle mulige slags, taskenspillere, akrobater, jonglører, bajaser, kautsjukdamer, sangerinner av sjette rang m. m. Alle disse losjerende påtok Lind og særlig hans frue sig å hjelpe og rettlede på beste måte, og de trivedes storartet sammen med sine vertsfolk.

[44] Jeg har alltid interessert mig for jøglere og farende folk, og jeg må si at jeg moret mig ved et besøk jeg avla i det Lindske hus, hvor jeg traff sa mange gamle kjente.

Der var buktaleren og tusenkunstneren Lohmann, Imker, pianisten Olai Olsen, Klara Vissing, Jumbo, dikteren Tostrup og brødrene Teilmann.

Lind kom inn i følge med Bartel, den bekjente markedskunstner, som for tiden hadde et panorama her.

«Du har vel hørt om menneskeeterne, som nu har slått sig ned hos Nilsen på Kasino?» sa han.

«Ja, det var et lurt innfall av pottølkjøreren,» sa den annen. Nu har han fullt hus hele dagen.»

Her var tale om endel sjøfolk, som hadde lidt skibbrudd og efter å ha drevet om i åpen båt i mange dager, tilsist var blitt så vanvittige av sult, at de trakk lodd om hvem av dem skulde opofres for å redde de andre.

«Jeg har allerede bestilt billeder om dette menneskeeteriet,» sa Bartel, «og så tenkte jeg at vi skulde få et par av disse sjøfolkene, som var med å ete op kameratene sine, til å være tilstede og fortelle publikum, hvordan det gikk for sig.

«En glimrende idé av dig, Bartel!» ropte Lind.

Denne utekkelige plan blev også iverksatt, men heldigvis kom politiet og forbød forestillingene.

*

Atter var det marked i Oslo og jeg satte mig i den anledning ned og skrev et stykke til «Morgenposten». Så kom jeg til å tenke på historien om havfruen. Nu var det over tretti år siden den hendte. Jeg skrev den ned og fikk den antatt av bladet.

[45] Næste dag stod den å lese der. Om aftenen fikk jeg besøk av en bekjent, som hadde lest stykket og det med megen interesse.

«Jeg var smågutt, da det hendte,» bemerket han,

«Vet De hvem det var som avslørte havfruen?»

«Nei det vet jeg virkelig ikke,» svarte jeg.

«Det var min far,» svarte han med en viss stolthet.

«Nei, virkelig?»

«Han fant, at det var hans plikt å avsløre bedrageriet. Man bør jo alltid kjempe for rett og sannhet.»

«Javel. Fikk Deres far noen nasjonalbelønning for denne bedrift?» spurte jeg nu.

Han lo.

«Ja, far fikk 20 kroners mulkt for gateuorden.»

«Nå, sannhets sak seirer kun i nederlag,» bemerket jeg.

*

Næste dag fikk jeg en billett fra fru Lind, hvori hun bad meg komme ned til henne, da hun hadde et arbeide til meg. Jeg blev forundret, skjønt jeg visste at hun hadde en smule viseforlag.

Jeg gikk ned i hennes butikk, hvor hun stod bak disken ung, ennu smukk å se til. Det kom vel av at hun ingen barn hadde hatt i sitt ekteskap. For øvrig var hun og Lind kjølige ektefolk å se til, man hørte dem aldri spøke. Men likeoverfor andre herrer kunde hun være nokså kokett.

«Goddag, unge mann,» hilste hun mig gemytlig, skjønt jeg nærmet mig de femti, «vil De skrive en vise til mig?»

«Skal forsøke, frue.»

«Jeg leste Deres havfruehistorie i «Morgenposten». Den var ikke heldig – ikke korrekt, vil jeg si.»

[46] «Hvordan kan De vite noget om det, frue, så mange år det nu er siden historien foregikk.»

«Jo, det kan jeg vite bedre enn nogen annen.»

«Av hvilken grunn?»

«Fordi jeg selv var havfruen,» svarte hun.

«De, frue?» skrek jeg op.

«Ja, det var jeg, som lå og plasket i vannet. Det var i min grønne ungdom det. Jeg forsmådde ikke å tjene en tokrone dengang! Men det kunde jo blitt en farlig historie. Aldri i mitt liv har jeg vært så nær ved å få juling.»

«Det tror jeg nok, frue.»

«Ja det var en leilighetsvise jeg skulde ha – om den store skandale i Centralhallen i forrige uke, De vet.»

«Melodi?»

«Da jeg i vuggen lå.»

«All right.»

Jeg satte meg fluksens til å skrive.

Da fru Lind hadde lest visen, kom hun i en sann henrykkelse. Hun satte seg ned bak disken og sang med en smukk, fulltonende stemme, så det hørtes langt ut i gaten, hvor folk stanset forundret op og lyttet.

«Bravo, frue,» ropte Josef Jansen, som just kom forbi. «Det er jo som å høre selve madame Trebelli.»

Jeg fikk i den følgende tid fullt op å bestille for fru Lind, både småbøker og oversettelser. Men tre år etter fikk jeg en konkurrent i en ung, kvikk svenske, som blev ekspeditør hos Lind. Fruen satte ham til å oversette romaner.

Det skulde ingen særdeles menneskekjenner til for å opdage at svensken, Hagerstrøm het han, og fru Lind hadde et godt øie til hinannen. Deres øine strålte påtagelig, når de talte sammen og de hadde det med å stå og hviske i krokene, men besynderlig nok lot ikke [47] ektemannen til å bemerke dette. Han syntes å stå på en god fot med Hagerstrøm. Jeg var bortreist en tid.

Da jeg kom tilbake og gikk innom Linds, stod i et hjørne av butikken en ny flott barnevogn med et vakkert, lite spebarn.

Skurekonen, som kjente meg og stod like ved, så mitt forundrede blikk og utbrøt: «De ser, hr. forfatter, at familien har forøket sig.»

«Ja, tenk, hvor storartet både for Lind og fruene nu de er ut i årene å få en liten å stelle med.»

«De skjønner vel det,» mumlet konen med et skjevt smil som jeg ikke forstod å tyde. Så kom Hagerstrøm og jeg fjernet mig.

Ute i porten møtte jeg Lind. «Må jeg få lov til å gratulere dig,» sa jeg i min troskyldighet.»

«Med hvad?» bjeffet han.

«Med ditt vakre barn som jeg så i vognen derinne.»

Han syntes like ved å eksplodere.

«Du tror da vel ikke at jeg er far til den ungen,» skrek han op.

«Jo, det ligger vel i sakens natur.»

«Nei, vet du hvad! Jeg kan skaffe lægeattest for at jeg absolutt intet har med dette å bestille.»

Dernæst løp han inn av porten og jeg stod helt paff tilbake, nu begrep jeg at Hagerstrøm var mannen. Og jeg som ikke hadde forstått noe av det hele tiden.

Om aftenen drev jeg ned på min stamkneipe. Der satt Lind og Hagerstrøm ved hver sin toddey, øiensynlig i den beste forståelse. Nei, det gikk virkelig over min forstand.

Næste dag hørte jeg, at Lind hadde flyttet til en annen kant av byen. Han og fruene fikk skilsmisse i en fart. Siden blev hun viet til Hagerstrøm og de flyttet med sitt barn, som var døpt Leonarda, inn i Linds forrige [48] leilighet. Nu forstod jeg, at dette barn hadde vært ytterst kjærkommet for Lind, da det hadde gitt ham den forønskede anledning til skilsmisse.

Det gikk lang tid, før jeg fikk anledning til å hilse på den fordums havfrue. Hun hadde nu sin sigar- og bokhandlerforretning i Brogaten og familieleiligheten i en gammel brakke like ved. Da jeg nærmet mig butikken, hørte jeg fruene synge derinne med sin klare stemme, som lød ennu dypere enn før. Der satt hun og sang for barnet og tok sig henrivende ut som mor; hun hadde just dette vidunderlige uttrykk av moderlig lykke som idealiserer kvinnen.

Jeg gratulerte henne og sa så: «Hvordan liker De Dem nu, frue?»

«Storartet!» lød svaret. «Nu synes jeg å ha nådd mine ønskers mål. Lind var en god, bra mann, som forsørget mig vel, men han var altfor meget eldre enn jeg og blev tidlig for gammel for mig. Nogen kjærlighet har det aldri vært mellem oss, derfor sørget ingen av oss over det, som nu er skjedd. Vi bærer intet nag til hinannen. Han besøker mig og Hagerstrøm som gode venner og hjelper mig fremdeles, når jeg trenger ham i min forretning. Og Leonarda er min største skatt. Hun skal få all den lærdom jeg kan koste på henne. De skal få se, hvor stolt og deilig hun skal bli.

«Jeg frykter for at jeg ikke blir gammel nok til å oppleve det.»

«Jo da, De kommer til å overleve alle Deres nuværende venner,» sa hun. «Tro mig, hr. dikter.»

Det syntes virkelig som fruene i denne stund var begavet med etslags fremsyn. Jeg overlevet virkelig de fleste av mine jevnaldrende og fikk se mange ganske unge kjente falle fra.

Tor Bøe

[49] Allerede lenge før det tidsavsnitt jeg nu behandler, kom jeg i forbindelse med en forlegger, hvem jeg hadde all grunn til å være tilfreds med, nemlig Tor Bøe.

Han var serdeles intelligent og hadde visse litterære, merkantile og juridiske kunnskaper, som jeg manglet og han blev mig ofte til stor hjelp. Han trodde på mig og opmuntret mig til det og det arbeide, som han mente måtte ligge for mig og sa mig sin mening like ut, og hans kritikk kunde jeg fullt ut stole på. Der utviklet sig mellem Bøe og mig et intimt samarbeide, som jeg ikke har hatt med nogen annen. Han kunde foreslå mig et emne, som jeg antok, men så kom jeg med et endringsforslag, som han på sin side kunde finne berettiget. Sådan arbeidet vi inntil vi kom til full klarhet og forståelse. Og den ene roman efter den annen blev til og gjorde lykke.

Så fant vi nye interesser, hvor vi møttes. Jeg hadde jo likefra jeg var smågutt svermet for skog og fjell, og i det senere hadde jeg fått en sann mani for soppinnsamling. Denne sport blev nu også Bøe interessert for og vi tok nu våre milelange utflukter i Grefsenåsen og Maridalen, nød naturens skjønnhet og utvekslet våre beste tanker.

[50] Ikke minst har jeg Bøe å takke for at jeg nu kom til å levere endel bøker om gamle Kristianiaforhold, hvilke jeg nu anser for det beste jeg har prestert, og som jeg fikk hederlig omtale for i pressen. En nokså sen påskjønnelse for en eldre forfatter, men derfor ikke mindre behagelig. For Bøe var disse bøker ingen innbringende forretning, men han utgav dem nærmest av interesse for saken og til reklame for sitt forlag, hvad jeg vel også tør si om endel andre bøker han har utgitt.

Iallfall var jeg nu hos Bøe kommet inn i rolige og regelmessige arbeidsforhold, hvor jeg kunde yde det beste jeg formår.

I årenes løp

[51] Hagerstrøm og Eva levde meget lykkelig sammen, skjønt han var en glad sjel og hadde mange venner og ofte gjorde dumheter. Men Eva var sjelen i deres forretning. Han oversatte romaner, som hun utgav og tjente gode penger på og selv var hun snild, hjelpsom og velgjørende mot dem, som trengte henne. Hun holdt stadig åpent bord for endel eldre bekjente av kunstnerverdenen, som satt trangt i det.

Leonarda var hennes stolthet og glede. Hun blev en strålende skjønnhet og viste en rik begavelse, som fikk foreldrene til å stille store forhåpninger til henne. På skolen var hun stadig nummer en. Lærerne forgudet henne, og guttene forelsket sig i henne og skrev kjærlighetsbrev til henne, men hun avviste dem temmelig skarpt.

Fru Hagerstrøm drev fremdeles med iver og interesse sin forretning, mens hennes mann tok det rolig og moret sig som best. Lind var begynt å takke sterkt av og holdt sig nu mest hjemme i sitt losji. Men der hadde han ikke videre godt stell.

Snart blev han liggende farlig syk. Hans fraskilte [52] hustru gikk nu til hans losji og fant ham i sterk feber og uten bevissthet. Den kvinne som styrte hans hus hadde øiensynlig stelt dårlig for ham.

Resolutt lot hun Hagerstrøm hente en sykevogn og kjørte ham hjem til sig og bragte ham tilsengs i sitt beste værelse, hvor hun våket over ham. Hagerstrøm fandt dette fullstendig i sin orden.

Dagen efter kom Lind til sig selv og så sig urolig om i stuen, og nu bemerket han sin fordums hustru, som satt like ved.

«Hvor er jeg?» spurte han.

«Du er hos mig nu, Lind,» svarte hun med mild stemme. «Og nu må du se til å bli frisk igjen.»

Der fløi et smil over hans ansikt. Når jeg er hos dig, så vet jeg at jeg har det så bra jeg kan få det,» sa han beveget og falt atter i søvn. Fruen måtte passe sin forretning, og Hagerstrøm og datteren skiftedes om å sitte hos den syke. Da han blev bedre hjalp de to med å pleie ham, og han satte pris på deres selskap.

Han skjønte at han ikke hadde lenge igjen og ordnet det nu så at han efterlot sin fraskilte hustru alt hvad han eide, og det var ikke litet.

Dagen efter døde han stille og lykkelig. Ved begravelsen var Hagerstrøm og Harbo Linds marskalker.

Året efter var mannen med ljàen atter ute i det samme hus. Nu var det Hagerstrøm, som strøk med av lungebetendelse. Vel var det et hårdt slag for hustruen. Han hadde jo engang vært hennes ungdoms store kjærlighet, men de siste år hadde hun degget om ham som en vanskelig gutt, der trengte stell og pleie. Derfor følte hun nu tillike en viss lettelse ved hans død. Men hennes forretning gikk like støtt uten ham.

[53] År efter år gikk, men som det syntes sporløst henover fru Hagerstrøm. Hun holdt sig ung og kjekk og styrte sin forretning med kraftig hånd. Her fikk hun også god hjelp av Leonarda, som nu hadde tatt artium og siden påtok sig oversettelser av romaner.

Forstadspianisten

[54] Olai tilhørte en musikalsk familie, og alle hans seks søskende hadde sitt erhverv med musikken.

Her vil vi kun befatte oss med den eldste, Olai, en kvikk, vakker gutt. Fra han var en neve stor, spilte han piano, fiolin eller fløite.

En slektning skaffet ham inn på Waisenhuset, hvor han tilegnet sig en ganske god skoledannelse. Meningen var vel, at han med tiden skulde skaffes plass på et kontor eller i en forretning. Men han var allerede forut begynt å tjene penger ved å spille til ball.

Nu syntes moren at hun ikke kunde gi avkall på denne biinntekt og lot gutten gang på gang spille ute, så han kom forsent på anstalten eller rent uteblev der fra. Slikt kunde ikke gå an, og Olai blev bortvist fra Waisenhuset. Nu gikk han en tid hjemme og slang og faren, som var skomaker, lærte ham å halvsåle og flikke skotøi. Dette blev siden gutten til uvurdelig nytte.

Da Olai var 16 år og vel konfirmert, rullet eventyrlysten ham så vilt gjennom blodet, at han måtte ut i verden.

Så drog han til Gøteborg sammen med jøgleren Johannes Lohmann. Midt på natten kom de til Gøteborg [55] og slo sig trette og sultne ned i en park, de hadde ikke en øre i lommen men delte en sigar, som de røkte for å intrigere bort sulten, og de holdt humøret oppe som best.

Utpå morgensiden «slo» de en krone, så de kunde spise sig deilig mett ved et smørgåsbord.

Her traff de et slangemenneske, som skaffet dem engagement ved et omreisende selskap, bestående av fem unge og smukke men lettsindige sangerinner. De åpnet sin sejour i en liten svensk by. Det varte kun 2 dager, så blev forestillingen forbudt av politiet, og Olai stod på gaten igjen.

Nu tydde han sig inn på et skomakerverksted, hvor han straks fikk arbeide. Alle likte ham godt, men nu fikk han smak for en dram og overdrev så sterkt at han snart blev vist bort.

Inn på et annet skomakerverksted, hvor alle var goodtemplarer, og Olai blev ren fanatiker i så måte.

Fem måneder herefter dukket Olai op i Kristiania, vakker og fin i klærne, takket være hans godtemplarisme. Men hvor lenge varte den?

Inntil han drev om som den verste lasaron og blev trukket til nr. 19, det sted hvor han siden skulde være stamgjest – og akkurat like glad var han, hvad enn hendte ham. Man så ham aldri nedtrykt eller bedrøvet.

Han angret aldri på sine dumheter. Det var som det måtte så være.

Hele hans ungdom var en kretsgang av eventyr, avbrutt her og der ved en periode av hårdt arbeide. Han var nogen og tretti år, da jeg første gang traff ham på en kafé, hvor han spilte. Så glimrende spilte han piano, at han henrev sine tilhørere til begeistring. Han hadde ^[56] som ganske ung komponert en marsj, som blev spilt av militærmusikken og gjorde stor lykke, og en flerhet av dansemelodier skyldtes ham.

Når hans fine fingre fløi over tangentene, følte man som han eiet og behersket pianoet. Ellers var hans selskap særdeles behagelig. Han talte et fint, smukt sprog og uttrykte sig med letthet. Alle likte ham og hans selskap var meget søkt, dessverre for ham selv. Hos kvinnene gjorde han rent utrolig lykke, når han viste sig fin og edru.

Engang han hadde vært på landet, blev han kjent med en prestedatter, fridde til henne og fikk ja, så heftig forelsket hun var i ham. De hadde avtalt, at hun skulde avlegge et besøk i hans hjem og hilse på hans mor. Men da den fine, unge pike kom inn i bestestuen, fikk hun se Olai ligge og velte sig halvdrukken på gulvet i all sin lasaronmessige vederstyggelighet. Hun brast i gråt og ilte ut.

Olais mor hadde fra bakværelset vært vidne til denne scene; da hun siden fortalte ham derom, sukket han bedrøvet: «Et fagert håp er gått tilgrunne for mig!»

Av og til traff jeg Olai som musikkinstruktør på et forstadsteater, hvor en komedie av mig skulde opføres. De optrædende damer var helt fortryllet av ham.

En tid efter fikk jeg høre at Olai hadde giftet sig – med en losjivertinne fra Vaterland.

Hvad som fikk ham til å begå en sådan galskap, vet jeg ikke, men det blev så ulykkelig som vel mulig, varte neppe et år og endte med at kvinnen fikk anbragt Olai på Kristian Augusts Minde, vel den dypeste nedverdiggelse, som tenkes kunde.

^[57] «Hundre ganger bedre enn å være gift med Mikalsa,» sa han senere til mig.

Siden fortalte han mig om opholdet der: «Jeg vet hvad det er å sitte innesperret innen fire vegger alene med mig selv, men det var enda ikke så verst på Mangelen. Der hadde vi iallfall selskap. Om natten, når endel av oss lå på den store speilsal, måtte jeg synge for dem og andre fortelle om sitt livs tilskikkelser. Det var både underholdende og lærerikt. Du vet, jeg er filosof.»

Ja, det var sant. Han leste en hel del og tenkte og grublet meget. En ærlig natur var han.

Nu blev det ordnet så Olai slapp fri fra Mangelsgården og begynte det gamle liv. Hans foreldre var døde, han var hjemløs og bodde som oftest på frelsesarmeens herberge. Men nu inntrådte plutselig en bratt forandring med ham. Han sluttet helt med det sterke og sparte hvert øre han kunde legge tilside og levet så billig som mulig. Man undret sig nok over, hvad dette kunde ha å bety.

En vakker dag leiet han sig et verksted ute i Russeløkveien med tilhørende kammer, kjøpte verktøi og nu begynte han skomakeriet for full stim.

Det gikk over forventning godt og han fikk fullt op av kunder. Han arbeidet og kokte sig mat men nøt intet sterkt. Man kunde se velstanden holde sitt inntog i hans lille hjem, der kom seng og annet innbo og et taffelformig piano samt en del bøker. Folk fant dette rent ubegripelig og mente på, at det ikke vilde vare

lenge med Olais godtemplarisme.

Han holdt det gående i nær syv måneder, så begynte han plutselig å drikke – ikke langsomt og forsiktig, [58] men som en der har en voldsom tørst å slukke. Der kom besøk av løse kvinner og holdtes veldige drikkelag, forretningen forsømtes, kundene ventet på bestilte reparasjoner og arbeidet stoppet op. All den velstand, som Olai hadde samlet sig i syv måneder, gikk i fløyten på nær en måned og Olai stod igjen der ribbet, fattig, husvill, så han måtte ty sig til Blåkorsets herberge. Siden sa jeg til ham: «Hvad var det for en farlig fyr som forførte dig til å drikke påny?»

Hvortil han svarte: «Det var ingen mann som kunde få mig til det, men da tøsene la sig efter mig, var det forbi med mig.»

«Hvor elendig å la sig påvirke av sådanne vrak,» sa jeg.

«Du kan så si. Men nå er jeg ferdig her i Vika – alt er ødelagt for mig.»

«Du må da vel kunne ta dig sammen og gjøre en ny start,» mente jeg.

«Jeg får se – får se,» sukket han håpløst.

Og virkelig gjorde han et nytt forsøk – nu på en annen kant av byen. Men det mislyktes totalt, og så dumpet han over i den gamle elendighet – ildvann – nr. 19, dansemusikk og det sure skomakeri.

Langt om lenge fikk han en heldig idé. Han vilde på Mangelsgården. Den gamle tvangsanstalt Kristian Augusts Minde i Storgaten var nu omdannet til etslags asyl, hvor havarerte mannspersoner fikk losji og underhold ved å arbeide i et fag de var hjemme i og for en liten daglønn. Det var mest beregnet på sådanne personer, som ikke kunde passe sig selv, og idioter optokes her også for fattiggassens regning. En avdeling av denne anstalt var aldershjem for menn og kvinner. Utenfor arbeidet hadde de sin fulle frihet, men måtte [59] være tilbake til anstalten til en bestemt tid om kvelden, og den som forså sig mot den vedtekt, drakk sig full eller begikk annen uorden, fikk husarrest eller blev bortvist.

Der var stor rift om disse plasser på Augusts Minde, og Olai søkte om å komme dit, da han trengte et hjem hvor han kunde ha tilsyn og være under kontroll og her kunde han dessuten tjene ekstrapenger ved å spille i avholdsforeningen. Han hadde ellers mange bekjente på denne anstalt. Først hans gamle onkel Gullow, som visstnok var idiot, men dog hadde lært å skomakere, så han nu i mange år hadde underholdt sig selv. Det var en blid, stillferdig fyr, som lo og knegget av alt hvad folk sa og aldri gjorde en flue fortred.

Så var det den gamle skolelærer og regnekunstner Vikesland, «dikteren» pianist Streit, organist Bonding og mangfoldige andre havarerte individer som skulde tilbringe sine siste livsår i dette asyl.

Olai følte sig nu som han efter sitt stormfulle liv var kommet i havn. Dagen hadde han fullt optatt, spillet i foreninger og hengav sig til lesning av åndeseeren Swedenborgs skrifter og spiritistiske verker. Han fant at hans fremtid var så ødelagt, at han hadde gjort sig ferdig hersteds og lengtede kun efter det nye liv som skulde stråle op for ham efter døden.

Av og til fikk han besøk av en ung mann som var hans uttrykte billede, en Olai nummer to som hadde arvet hans musikalske begavelse og glade lettsinn, frukten av et ubetenksomt elskovseventyr. Den unge

mann hadde allerede vunnet sig et litet navn som pianist, giftet sig med en bra, smuk pike, satt en ny Olai inn i verden. Så gikk det hele istykker, og hustruen forlot ham.

[60] Nu kom han jevnlig i besøk på anstalten hvor piano fantes, og han spilte for sin far som var meget stolt av ham. Olai hadde nu et net værelse her som han dog måtte dele med en annen. Stedse mere tjente han på musikken og lot til å legge sig op penger.

Men dag dukket den gamle Adam op i ham. Han kjøpte en flaske konjak, drog ut med gamle venner og blev borte natten over.

På anstalten visste man allerede om hans dype fall og syntes ikke å ville vise ham noen skånsel. Han var ulykkelig og fortvilet og tenkte på å rømme sin vei fra det hele, men så seiret da tilsist fornuften. Han under kastet sig en ukes husarrest og fikk tilgivelse for sine synder, og alt var som før.

Vel et år gikk hen uten at Olai gjorde flere krumspring, men nu inntraff noe som plutselig fremkalte en bratt omveltning for ham og bragte ham til alvorlig eftertanke.

Han begynte å lide av et halseonde, som viste sig å være strupetæring. Nu visste han at han var en dødsdømt mann for hvem ingen helsebot gas, og at han intet mere hadde å vente sig av livet.

Sykdommen gjorde rask fremgang. Han blev sendt på sykehuset, men her kunde de ikke hjelpe ham. Han kunde ikke ta annet enn flytende næring til sig gjennom munnen og halsen. Derfor måtte man anbringe et hull i maven på ham hvor en trakt blev stukket ned og gjennom denne heldte man buljong – det var all den næring han nu kunde få til sig og det vilde han ikke lenge kunde opholde livet med.

På sykehuset spilte han også piano og det like henrivende som i sin beste glanstid. Der kom kvinnelige patienter inn og lyttet til, og ved et underlig skjebnens [61] spill var der blandt dem den prestefrøken han for år tilbake hadde vært forlovet med, Valborg het hun, og var her for tæring, opgitt av lægene. De to kjente hinannen igjen og blev heftig beveget ved gjensynet. Hvilken smertelig vemot følte hun ikke da hun med tårefulle øine lyttet til hans musikk. Men Olai måtte forlate Ullevål hvor man ikke kunde hjelpe ham, og vende tilbake til Kristian Augusts Minde for å dø.

«Farvel Valborg,» sa Olai da de skiltes. «Vi skal snart møtes igjen histoppe.»

«Ja, Jeg er så glad for det!» hikstet hun.

Så vendte han tilbake til anstalten hvor alle som kjente ham tok hjertelig del i hans skjebne.

Det var ham smertelig å tenke tilbake på sine utskeielser og hvor sørgelig lite han hadde gjort ut av den rike begavelse som var ham skjenket, og neppe noen kunde angre bitrere enn han, men han fant ro i den sikre fortrøstning at hans synder var ham tilgitt og alt snart skulde bli lyst og godt for ham.

Hans netter var slemme med voldsom hoste og åndenød så han var nær ved å bli kvalt.

Midt under sine hardeste lidelser følte han en brennende lengsel efter døden, da hans sjel skulde frigjøres fra dette syke, ødelagte legeme og han kunne begynne et nytt liv, hvis herlighet han talte om i en begeistring som om han så glimt av den for sig der han lå.

Slektningene kom jevnlig og besøkte Olai. Han hadde alltid vært en snild gutt som gjerne vilde glede sine pårørende på en eller annen måte, og en dag da han trodde at han ikke hadde lenge igjen, utdelte han sine bøker og en cither, en kikkert og en fløite til dem.

«Jeg får ikke bruk for noe av dette mere,» sa han, «jeg tror og håper at der ingen morgendag blir for [62] mig her på Kristian Augusts Minde. Nei, gråt ikke, Lillemor, jeg gleder mig så inderlig til å bli fri. Og så vet jeg visst at jeg skal få se dere alle igjen.»

Nu fikk han et så voldsomt hosteanfall at han holdt på å kveles. Aldeles uttømt lå han i sengen. De tok avskjed med ham, som de tenkte, den siste i dette liv. Bedrøvet fjernet de sig.

Næste dag kom der en fetter på besøk. Han fant Olai ilive og i rett godt humør.

«Da jeg sov inn igår, var jeg så sikker på at jeg skulde våkne i herligheten hos Gud,» sa han, «men det var en bitter skuffelse idet jeg slo øinene op i denne fattige stue på Mangelsgården. Nu må jeg spille et stykke for dig, det siste før eventyret er ute.»

Han vaklet hen til pianoet og spilte sin svanesang. Straks efter måtte han gå tilsengs.

Nu kom hans seier. Med bristende mål bad Olai ham spille «Bedre kan jeg ikke fare».

Før han var ferdig med å spille, hadde han dratt sitt siste sukk.

Sven Beltø

[63] Før har jeg løselig omtalt denne merkelige person fra han gjorde slavetjeneste hos Sann & Co.

Han var født i en fjellbygd vesterpå. Foreldrene var småbønder som hadde sin gård beliggende utover endel teiger. Deres stamfar skulde ha vært en jarl fra Harald Hårfagres tid, og Sven med sin høireiste skikkelse, skarpe blå øine og bølgende rødbrune hår og skjegg, gjorde et djervt, høvdingeaktig inntrykk. Rask og livlig var han og viste et godt nemme, hvorfor faren tidlig bestemte ham for lærerstanden.

I sekstenårsalderen, da Jon hadde gått og læst, var han fullvoksen kar og gikk i lengsel etter eventyr og vakre jenter. Så sværmet han oppe i fjellet og blev kjent med skjønne liljevånd som blev øre i hodet når han smilte til dem. Det kunde sies om Sven:

«Gikk han først på seterstien, blev den snart en alfarvei.»

Sven hadde god lyst på skolen, men ennu ivrigere var han etter å tilegne sig den lærdom han fikk av faren. Denne lærte ham nemlig å brenne brennevin, hvilket dengang var tillatt i by og bygd. Og det første brygg Sven og hans far fikk istand, smakte dem så vidunderlig at de begge tok sig en rus.

[64] Det var en mangfoldighet av eventyr Sven hadde med seterjentene deropover.

Da han var eneste barn hjemme, satt foreldrene i en slags velstand, så de kunde greie å holde ham på seminariet.

Det var nu kommet noe alvor over ham, og han kastet sig iherdig over lesningen, og fikk sig en ganske respektabel eksamen. Imidlertid var hans foreldre døde, og han tok arv etter dem.

Vi rykker otte år frem i tiden. Da gjenfinner vi Sven Beltø som skolelærer på en liten gård i samme bygd og tillike kirkesanger, gift med en bra bondepике og far til tre barn.

Klokker Beltø var sandelig en mektig mann å se til, og småbøndene så op til ham som en særdeles begavelse og søkte hans hjelp og råd. Han kastet sig op i politikken som venstremann med liv og sjel.

Beltø følte sig vel, da de ryktedes at han skulde stille sig til valg som venstres kandidat for bygden.

Man vil erindre hvor heftig og fanatisk valgkampen førtes iblandt oss i otti-årene, dengang høre sendte «opropet til kristendommens venner».

Beltø valgtes til suppleant på venstres liste. Foreløbig var han tilfreds med dette resultat. Bemeldte representant var meget sykkelig, så at Beltø næsten kunde gjøre sikker regning på å tre i hans sted på stortingsbenken.

Da kom plutselig frem en historie, som kuldkastet det hele. Man visste ikke riktig hvad det var suppleanten hadde forbrutt sig i, men det var ett eller annet brudd. Der blev intet avisskriveri om det, men av graverende art måtte det være siden Beltø uten videre blev avskjediget både som klokker og skolelærer. Selv ^[65] påstod han, at det var løgnaktige rykter som politiske fiender hadde satt i omløp mot ham, og hans venner blandt småbønder holdt på at han var blitt urettferdig behandlet.

Men iallfall var Sven nu en ferdig mann. Han pakket sine saker og drog inn til Oslo i håp om å få noe å bestille der. Han var tilbøielig til å gi en viss prest skylden for den urettferdige behandling han mente å ha litt, og nu la han hele pretestanden for hat. Da han talte herom til en venn, sa denne: «Du kan ikke annet vente dig av protestantiske prester. Nei, du bør gå over til katolisismen, det er en deilig religion du, og det vil være en fordel for barna dine å tilhøre den eneste rettroende kirke.»

Han utviklet disse fordele, og Beltø tok sin beslutning. Han innmeldte sine barn i den katolske kirke og nu påtok denne kirke sig alle utgifter til deres beklædning, underhold, opdragelse og skolegang.

Så hadde Beltø slått sig på forfatterskap. Først og fremst var det geistligheten han vilde tillivs. Han fikk en forlegger og begynte å skrive noveller om ukristelige og usedelige prester. De trakk ganske godt. Nu var skrivelysten for alvor kommet over ham, og han skrev en bondenovelle i Bjørnsonsk stil. Den gjorde voldsom lykke, og han fikk fatt i en bokhandler som utstyrte hans småbøker med farvetrykte bilder og de gikk som varmt brød. Men Beltø kom plutselig i sine bøker med slike urimeligheter så forleggeren ofte måtte skrive det hele om, før han kunde by sine lesere produktet. Beltøs bøker omhandlet mest livet i fjellbygdene, hvor han var best kjent, men våget han sig ned i storbyen, gikk han i vilske og forplumret sig rent.

^[66] Dog hans bøker gikk som varmt brød. Han vant mange venner, som spenderte på ham, beundret ham og hevet ham til skyene i den grad at det gikk rundt for ham. Han kunde gå på gaten og stanse og skrike op: «Her kommer den store Beltø.»

Også her i byen hadde han sine galante eventyr.

Beltø svermet for Drammensveien og de fine spaserstrøk, og ofte inntok han sine måltider der. Jeg så ham engang stå i Bygdø Allé med en klubb i den ene neve og en flaske i den annen. Han spiste og drakk og så høist oprømt ut.

Beltø var en varm fedrelandsvenn, og i krigstiden gikk han stadig i fyr og flamme. En dag jeg tok et glass øl i dampkjøkkenets lunsjkjelder, satt Beltø der og tittet i en avis. Da for han plutselig op fra stolen og skrek:

«Atter en torpedering! Nu går jeg like ned i krigsdepartementet og nedlegger min protest!»

Og ut travet han med martialske skritt og støtende sin svære stokk i gulvet, og gjestene så nysgjerrige efter denne myndige herre, hvem de måtte anta for en særdeles innflytelsesrik person.

Beltø var nu forlengst blitt enkemann, og da de barn som blev forsørget gjennom katolikkerne, hadde forlatt hjemmet kunde Beltø anse sig som ungkar og spillemann. Det var ham ikke så maktpåliggende å komme hjem på sin hybel om kvellen, hvor han fikk sitte og mugge alene, så selskkelig anlagt som han

var. Nei, da foretrakk han å besøke en eller annen venn og kanskje bli der for natten. Således skredder Haglund. «Han var en særst gemytlig og oplyst mann,» sa Sven. Han hadde sitt verksted på Rodeløkken og benyttet Beltø som juridisk konsulent i en sak han hadde [67] med en kafévert, som vilde snyte ham. På skredderbordet hos ham sov Beltø mangel natt, men fru Haglund likte det ikke.

Årene gikk ikke sporløs hen over Beltø. Da han var kommet over de sytti, fant hans forlegger at det han skrev var noe umulig, som måtte kasseres. Hans tidligere bøker utkom riktignok stadig i nye opplag, og bokhandlerne hadde meterhøie stabler av Beltømanuskripter liggende, ting som visstnok kunde benyttes, når de blev grundig korrigerede og omskrevne, men for den videre produksjon sa bokhandler Gillund stopp. Altså skulde Beltø ikke skrive mere for ham, men opbebære en pensjon av en krone pr. dag, plus litt ekstra for de store helger. Overfor verden lot forfatteren det få utseende av at han fremdeles satt midt oppe i skriveriet, og hans velyndere beundret denne forfatter, som virket like kraftig langt utover støvets alder.

Det lot til at Beltø klarte sig gildt som pensjonist. Men saken var at der var tilfalt ham en liten arv fra Finland, hvem det var overdratt en slektning av forfatteren å forvalte og hvorav han nu og da fikk et lite beløp utbetalt.

Om sommeren tok han sig ferie og flyttet på landet. Det vil si, at han bodde på Ekeberg og holdt sig selv med kosten. «Jeg har fått tillatelse til å bo der av min venn godseieren!» pleiet han å si.

Det syntes som Beltø blev stedse mere forfengelig med alderen. Da han nærmet sig de otti, bar han sitt svære skjegg på oldnordisk fasong som en gammel viking. Blid og gemytlig var han stadig, hadde helt bevaret sitt gode humør og sa aldri nei takk til en dram.

Så oprant hans ottiårs fødselsdag. Den omtalte slektning hadde avtalt med forleggeren at dagen skulde [68] feires ved en større fest og gitt denne midler både hertil og til anskaffelsen av en ny dress, som forfatteren skulde vise sig i på sin hedersdag.

En stund efter at slektningen var gått, kom Beltø. «Nå går du ned til Gunerius Pettersen og tar dig ut en pen, blå dress som passer dig godt,» sa Gillund, «og så kommer du hit som en pen gutt klokken syv. Innlat dig ikke på eventyr med noen.»

«Kunde ikke falle mig inn, hr. Gillund,» svarte forfatteren, krenket blott ved påminnelsen herom.

Men klokken blev nok både syv og otte, mens selskapet ventet på hedersgjesten, og vertinnen skjendte for maten blev kold.

Endelig lød der usikre skritt i trappen. Inn kom dikteren ubarbert, med skidden snipp og i de gamle, luvslitte klær.

Gjestene hadde ondt for å gjøre gode miner, idet de gratulerte ham. Husets eldste søn førte ham tilbords, mens Gillund hvisket:

«Sven Beltø er sig selv lik til det siste.»

Rudolf Muuss *Dikterliv i gamle Kristiania* er lastet ned gratis fra bokselskap.no